

עולמו של חוקר ומשורר דברים בערב זיכרון לפרופ' ישעיהו תשבי ז"ל

שמואל ורסס

[א]

כבר יצאו לו לישיעה תשבי בימי חייו מוניטין של חוקר מובהק, המתחקה אחרי תולדות הזרמים המיסטיים בעם ישראל.¹ הוא נצטייר כמי שמחמיר בחיבוריו עם עצמו ועם בני הפלוגתא שלו. הוא פרש בפני קוראיו מערכת שיטתית ומסועפת של עיונים הגותיים, שמשולבים בהם בירורים ביבליוגרפיים מדוקדקים בדבר כתבי־יד עלומים ותפוצת ספרים נשכחים למהדורותיהם ולגרסאותיהם, ואל אלה מתלווים תחקירים ביוגרפיים לגבי מחבריהם, הבדויים או הממשיים, של הכתבים שחקר. הוא הציג מקבילות טקסטואליות על הצד השווה ועל השוני שבהן מתוך מאמץ בלתי נלאה לחשוף את התוך המהותי מבעד למעטה המילולי.

גדול היה כוחו של תשבי בהתחקות המתמדת אחרי חזיונות ותהליכים דיאלקטיים סבוכים שבין אמונה למינות. ללא משוא פנים ערער על מוסכמות מסורתיות בחושפו שבתאים נסתרים, מדעת או שלא מדעת, אף בקרב למדנים יראי שמים ורבנים מגדולי הדור, שהשתדלו לתת ביטוי לצפונות לבם בלבוש של רמזים סתומים וגימטריות מפותלות. כך חשף בעינו הבוחנת את החוטים הסמויים בין משנתו של משה חיים לוצאטו לבין ההגות השבתאית, כשם שהצביע על מסלולי החדירה של משנתו בקבלה ובמוסר לכמה ספרי הגות חסידיים בפולין ובלייטא.

כן קנה תשבי החוקר את עולמו במהדורה המרהיבה ומאירת העיניים של פרקי הזוהר,

* מאמר זה הוא נוסח מורחב של דברים שנאמרו בערב זכרון לישיעה תשבי, שנערך באוניברסיטה העברית בירושלים, מאי 1992.

1 רשימת פרסומיו ראה: מ' פכטר, 'כתביו המדעיים של ישעיהו תשבי', מחקרים בקבלה, בפילוסופיה יהודית ובספרות ההגות, מוגשים לישיעה תשבי, ירושלים תשמ"ו, עמ' 729–740; וכן עדכונם עד שנת 1988: הג"ל, כתבי ישעיהו תשבי, ירושלים 1988.

שהריקם מן המקור הארמי לעברית הבהירה והדייקנית שלו, תוך שהוא עורכם בדרך של משנה סדורה על ענייניה ונושאייה. הוא הצמיד להם מבואות וביאורים מחכימים, על-פי אמות המידה של חקר ספרות הקבלה במיטבו, והקים ב'משנת הזוהר' מפעל לדורנו ולדורות הבאים אחריו.²

והנה, בעיצומה של פעילותו המחקרית, שהוסיפה לשגשג גם בערוב יומו, והוא אז כבן שבעים וחמש, הפתיע תשבי בפרסום אסופת שיריו, 'שביבי עלטה', שראתה אור בדפוס בשנת 1983 כחתימת השם אליהוא קידר.³ מאוחר יותר הסביר המחבר את פשר הכיסוי: 'אליהוא' רומז לאליהו, ו'קידר' מציין את שם משפחתו המקורי, שוורץ. מלכתחילה נמנע מלגלות את זהותו, וניסה להופיע בפני קהל הקוראים כמשורר אלמוני זה מקרוב בא, ללא האיצטלה של מי ששמו הולך לפניו. 'רציני שהספר ייצא לאור בשמו של משורר בלתי-ידוע ויעשה את דרכו ככל ספר שירים אחר'.

לאמיתו של דבר היו אלה ברובם שירים שתרגם תשבי באותה תקופה לעברית מקובץ שיריו שפורסם בלשון ההונגרית בימי נעוריו. קובץ זה ששמו 'זמרת רגעים אפלים', ראה אור בשנת 1932, וכלולים בו שירים שכתבם החל בשנת 1926.⁴ כבר לפני הופעת הספר 'שביבי עלטה' פרסם תשבי שלושה-עשר שירים בשישה עיתונים וכתבי-עת.⁵ לאחר הופעתו עוד הוסיף עליהם כמה וכמה שירים, שלא נכללו בו, אך נתפרסמו בחלקם באותו ספר בהונגרית. זאת הפעם כבר גילה את זהותו, וחתם בשם הבדוי והידוע גם יחד.⁶ שלא כבפרסומם הרצוף בהונגרית חילק עתה המחבר את שיריו לארבע חטיבות תימטיות: שירי הבהובים, שירי כיסופים ואבלות, שירי שורשים מהפכים ושירי הוויה והפסד.

חידה היא ותהי לחידה – מה ראה תשבי לתת פומבי לשירי נעורים אלה, ומדוע ייחס להם חשיבות יתרה אף בימי בגרותו כחוקר בעל שיעור קומה? הוא הרבה לייחד עליהם את הדיבור בראיונות, שהעניק לעיתונות, וכן הזכירם בלהט ובהתעוררות בשיחותיו עם עמיתיו ומידועיו. 'כל השנים הרגשתי ששירים אלה אינם צריכים להישאר גנוזים', ציין בראיון.⁷

2 על פועלו המחקרי ראה: א' אדרת, 'משנתו של ישעיה תשבי בחקר הקבלה', עלי שיח, 24 (1986), עמ' 101-109; י' דן, 'קווים לפעלו המדעי של ישעיה תשבי', מדעי היהדות, 32 (תשנ"ב), עמ' 49-60.

3 ראה: אליהוא קידר, שביבי עלטה, תל-אביב 1983. מראי המקומות למבואות מספר זה יובאו להלן בגוף המאמר.

4 ראה: Tisbi Illes, *Sotet Percek Eneke, Verseke*, Budapest 1932. ראה גם: 'בין שביבי עלטה לרוי קבלה', ראיון עם י' תשבי מאת זיסי סתוי, ידיעות אחרונות, 13 בינואר 1984.

5 ראה: פכטר, כתבי ישעיה תשבי (לעיל, הערה 1), מס' 164, 165, 166, 168, 169, 170, 175, 176, 177, 179, 181, 182, 183, 184, 187.

6 שם, מס' 194, 195, 196, 197, 198, 203, 207, 208.

7 ראה לעיל, הערה 4.

לשווא ציפה תשבי להערכה ולתגובה מעודדת על ביכורי עטו אלה, שהעניק להם לבוש עברי מקורי. הקובץ 'שביבי עלטה' חמק לו מעיניה של ביקורת השירה, ולא זכה אלא לתגובות בודדות.⁸ לאחר עיון חוזר בשיריו יתברר לנו, כי אלה אינם שירי נעורים, שהיו יפים לשעתם בלבד; טמון בהם גרעין של וידוי אוטוביוגרפי אינטימי באיצטלה של 'אני פיוטי' גִּדְיוֹנִי לכאורה. מן הסתם היתה בדבקתו של תשבי בשירים אלה – תוך הרקתם מלשון אל לשון למעלה מיובל שנים לאחר שנכתבו – משום שיבה מתרפקת לחוויות כמוסות מימים ראשונים. ואולי חבוי בהם משהו משרש נשמתו, שראה צורך לתת לו דרוור בגלוי ובפומבי, אף בשעה שלמעשה נסתם ונחתם מעיין שירתו, כשעיקר מעייניו הוא להשלים ולהתקין את מחקריו ולממש את תוכניותיו בעוד מועד. תשבי עצמו הסביר את יחסו כלפי שירתו המתחדשת בזו הלשון:

אני חושב שאיני מסוגל היום לכתוב שירים. בכתיבתי המדעית על הזוהר עשיתי טרנספורמציה של הדחפים השיריים; אבל בהכנת ספר השירים 'שביבי עלטה' גליתי שאני מסוגל לא רק ל־Reproduction אלא גם ל־Recreation, כלומר אני יכול ליצור מחדש תבניות שיריות [...]. כעת, מכל מקום, אין לי הדחף לכתוב שירים משלי [...] מפני שאני מחשיב עתה יותר את העבודה המדעית העומדת לפני.⁹

[ב]

חברי הנעורים של תשבי, ואף הוא עצמו, הצביעו על זיקתו בצעירותו לשירת אַנְדֶּרָה אָדִי, המשורר ההונגרי המהולל, מי שהנחיל ממורשת השירה הסימבוליסטית הצרפתית של סוף המאה התשע־עשרה, על הנימה הדקדנטית הפסימית והקודרת שבה, לשירה ההונגרית.¹⁰ אכן, פה ושם אפשר לגלות בספר 'שביבי עלטה' את רישומיה של שירה זו, על הפלגותיה הסיטיות למחוזות הבדידות והחדלון. אך לשירי הקובץ שלפנינו יש צביון ייחודי, וזאת בעיקר באותן חטיבות, שהן בעלות סממנים אוטוביוגרפיים, ואשר עניינן עמידתו המרדנית של המשורר נוכח אבותיו ומורשתם. עם זאת, אף בתחומי תימטיקה זו באה לביטוי להיטותו של המשורר הצעיר אחר האימאז'ים והתמונות

8 מן התגובות הבודדות ראה: א' זהבי, 'מרד ומאבק', ידיעות אחרונות, 92 ביולי 1983; מ' כרמלי-וינברגר, 'שעיה תשבי כמשורר', הוואר, 64, ו (1984), עמ' 92-93; ד' גלעדי, 'פדיון שבו מהשיכחה', מעריב, 24 בפברואר 1984. שלושת שיריו העבריים של תשבי, בצירוף ברבי הקדמה, כונסו לאנתולוגיה. ראה: מ' כרמלי-וינברגר, ילקוט המשוררים מהונגריה, תל-אביב תשל"ו, עמ' 155-157.

9 שם (לעיל, הערה 4).

10 ראה: א' המאירי, 'אנדרה אדי', שירי אנדרה אדי, תל-אביב 1954, עמ' 9-16.

הסימבוליסטיים, שמצא לפניו בשירת אדי ומשוררי המופת שלו מן המורשת הצרפתית.

בכמה וכמה משירי הקובץ 'שביבי עלטה' נוקט המשורר לשון ציורית של חולי וחדלון ושל דמיוניות סיוטית. אתה מוצא כאן צירופים כגון: 'תולעי הגון', 'אָסיסת השמש' ו'קברות ימים צרופים'. מופיעות תמונות וידוי של האני' השר על מצבו הקיומי הנואש, כגון: 'ישאגו בקרבי כפירי הכאב' (עמ' 58), 'אורבים לנו תניני / החשך' (עמ' 9), 'האביב משריץ לי פרפרים / שחורים' (עמ' 36). וכן נשמעת כאן שוועתו של האני' השר, הרצופה מטפוריקה דקדנטית מובהקת, כגון: 'בקרבי מתאבכים אדי בצות / ופרחי־רפש ארסיים גדלים / באדמת נשמת' (עמ' 50).

בנוסף לזיקתו המפורשת של תשבי לדמותו של אליהו, הנביא הקדמון, המגלם בעיניו מאבק ומרי וכיסופי גאולה, סביר להניח, כי שירו של אדי, 'ברכב אליהו', הוא שהניע את מעריצו, שאנדור שוורץ, ולימים תשבי אילש, לבחור בבגרותו, בהיותו חוקר, את השם 'תשבי'. 'ברכב אליהו' הוא מעין הימנן לאותם 'בני אליהו, דוהרים השמימה', אשר 'בין ארץ ושמים, נוגי אין־מולדת / ידהיר אותם רוח הגורל: / אלי מיני יפי צונן ומרשע / תשעט מרַכַּבַּת אליהו אל־על'.¹¹

באחד משירי הקובץ מצויר הדיוקן העצמי של המשורר המיוסר בזו הלשון: 'פניו חורים צנומי תלאות, / עקת־סתרם נוברת בקרבו / מיסרת אותו ללא קץ ותכלה' (עמ' 14). תחושת החדלון המאיים תדיר מתלווה לרבים משירי קובץ זה, למשל לשירי המתווז 'משירי בן־האופל', אותם שירי וידוי חושפני של איש צעיר, שנשטש את חיק משפחתו במכורתו, והוא שרוי עתה בבדידותו בכרך האירופי האימתני. ברוח זו הוא מגדיר את מצבו הקיומי המייאש: 'משתי ארון מתים בבור / אפל / ואני הקלל / ולילה־לילה רמשי־פחד / זוחלים על גופתי. / מת רן אנכי —' (עמ' 17). ברוח זו כתוב גם השיר 'פגישתי עם מלאך המות', ובו המשורר, הניצב נוכח מרכבת המוות הדוהרת לקראתו, משתדל להעביר את רוע גזר הדין, ומביע משאלה לזהות לחיים. ואילו בשיר אחר – המסיים את הקובץ כולו בגרסתו העברית – המוות מגולם בדמות של ענק שחור, המניף את חרבו לעומת המשורר, והלה נכנע לו בהצהירו: 'אולי תנעם לי המנוחה / בנרועותיך, / ממצעד־חבלים עד בלי קץ / בצוקי סלעים' (עמ' 80). בשיר אחר הוא פונה לאמו ברוח של שלווה מפויסת, ומתאר את המוות ללא סממנים דמוניים אלימים ואכזריים: 'ובהגיע אחריתי ילבישוני / תכריכי־בד פשוטים וגסים, / ללא הוד והדר וללא מקהלה / כמפצות אבינו מלכנו' (עמ' 47).

בכמה מחטיבותיה של שירת נעורים זו משתקף העולם הדמוני, שמקורו במוטיביקה הרומנטית והדקדנטית בשירת אירופה. עם זאת, כבר מתרמזים כאן כמה רישומים וסממנים הנוונים בצורה עמומה מעולם הקבלה. היחס אל מלכות השטן בהתגלויותיה

הוא דו־ערכי, ובעיקר ניכרים הדברים במחזור 'משירי בן־האופל'. כך מצייר גיבור מחזור שירים זה את נסיבות לידתו: 'בְּקֶן לִיל־זְעוֹת נוֹלְדָתִי / לִילִית דְּגָרָה עַל בֵּיצָה / שְׁחוּרָה / יִצְאָתִי אָנִי [...]. אָנִי הוּא בֶן־הָאֹפֶל' (עמ' 23). המגע עם מלכות השטן מלווה את בן־האופל ללא הרף: 'רַק הוּא, מֶלֶךְ הַצְּלָלִים, אוֹרֵב / בִּירְכָתִי מִשְׁתִּי. [...]. / וּבְחִיבוּק גּוֹעֵשׁ נִחְגַּג / חַג הַשְּׁטָן' (עמ' 12). תחושת המגע הכפוי עם העולם הדמוני המסתורי, המרתיע ומרתק כאחד, קיימת גם בשירים אחרים של אותו מחזור, כשהדובר הפיזי נסחף בעל־כורחו, ומודה: 'וַיֵּשׁ שְׁמִחָנָה שְׁעִירִים / עָלֵי חוֹנִים / וְעַל תְּלֵי מִשְׁאוֹן יָמִים שׁוֹמְמִים יוֹצְאִים בְּמַחֹל־תְּפֹתָה פְּרוֹעַ' (עמ' 17). ועוד הוא מתוודה: 'יִנְחָשׁוּל הַדְּמָעוֹת הַדִּיחָנִי שׁוֹב / אֶל חוֹף הַשְּׁטָן' (עמ' 22).

חלפו שנים מעטות, הרות גורל לאדם מישראל ולתבל, והמשמעות הריאלית של כוחות השטן נצטיירה עתה כהתגלמות כוחות הרע המוחלט. בשנת תש"ב, בעיצומה של השואה המשתוללת, כבר התנוססה בראש חיבור הביכורים של תשבי החוקר, 'תורת הרע והקליפה בקבלת האר"י', שהופיע בירושלים, ההקדשה בוז הלשון: 'לזכר אבא ואמא שנכלאו במלכות השטן וציפו לגאולה קרובה'. ויקה כפויה זו אל העולם הדמוני תמצא לאחר שנים את השתקפותה באספקלריה של 'משנת הזוהר', במבחר טקסטים על הסיטרא האחרא, על מעלליו ועל שלוחיו. ותשבי, המתרגם והפרשן, מסיים את דברי המבוא שלו לסוגיה זו, לאמור: 'ביעותי החיים והמות, והתוחלת לתשועת עולמים בנצחון המכריע של הטוב על הרע מוצגים לעינינו בתמונות מוחשות ובעלילות דרמאטיות, שהן דרכי ההבעה הקמאיים של נפש האדם'.¹²

[ג]

מבע אוטוביוגרפי אותנטי מובהק ניכר בשירים העוסקים בבני המשפחה. מתגלה כאן כאבו של הבן המורד, הפונה עורף לאורח החיים המסורתי, ממריא מקן ילדותו ונעוריו, ופורש לעיר הגדולה – שם הוא יוצא ל'תרבות רעה' בהליכותיו ובאורח חשיבתו. באחדים משירים אלה מעניק תשבי מקום מרכזי לדמות האם, המצוירת על רקע התמונה האידיאלית לכאורה של אווירת החג שבבית. במלים נוגות ומתרפקות הוא נזכר ב'אמא עֲטוּרָה שְׂבִיס לְבָן / מְעֻלְעֵלַת בְּכַתְבֵי קֹדֶשׁ, / וּמוֹחָה דְמְעוֹתֶיהָ בְּסֹתֵר' (עמ' 11). אלא שמציאות אידיאלית זו נדחקת בחלקו השני של השיר, על־ידי התמונה הניגודית של מעמד הבן, השרוי עתה בבדידותו הקודרת בכרך הגדול: 'יָגַם פֶּה חַג הַיּוֹם. חָגָא / אָפֶל מְרוֹט. [...]. לְבָדִי, שׁוֹכֵב אָנִי פֶה [...]. רַק הוּא, מֶלֶךְ הַצְּלָלִים אוֹרֵב / בִּירְכָתִי מִשְׁתִּי. [...]. וּבְחִיבוּק גּוֹעֵשׁ נִחְגַּג / חַג הַשְּׁטָן' (עמ' 12).

'לאמ'י הוא שיר ערגה וכיסופים של הבן, שיצא למרחקים, ובהיותו בניכר הוא כמה 12 ראה: 'תשבי, משנת הזוהר, א, ירושלים תש"ט, עמ' שו.

לחסותה של אמו (עמ' 48–49). בשיר נוסף ממעגל תימטיקה זו, 'חוצב מסילות', הוא משיב לאמו, המופיעה בפניו בחזיונותיו ומצפה שישוב מגדודיו וינוח בחיקה הרך, כי הדבר הוא כבר בלתי אפשרי: 'אמא, אמא, לא אוכל ללכת / נלכדתי בקסמי תשוקות, / רדוף אני מראות טרופים, / שירי רזים נוגים אפפוני' (עמ' 46). בשיר משנת 1930, 'במחשכים' – שיר שלא נכלל בספר העברי, אך פורסם לאחר הופעתו – ניתן ביטוי למשבר ולקרע הרעיוני העמוק שבהם שרוי המתווה הפיוטי, המעריך את אמו ומשווע מתוך ייאוש: 'אבוי, למי אפנה? / אלהי איננו, / אתמל נתקתי רצועות תפלין, / אמי הקדושה צובתי / במרחקים / ונדדתי לגלות עולמות / עלומים / והנני פה בודד ועוזב / במדבר הכרך הסואן'.¹³

לעומת דמותה הרכה והענוגה של האם מעוצב דיוקנו הנוקשה והמורכב יותר של האב; אף הוא שרוי, על-פי דרכו, בלבטי ההווה הקיומית היהודית, בחומר וברוח. הבן מעניק עתה ללבטים אלה מימד היסטורי-יהודתי: 'בעיניו יוקדים רזים אפלים / קמטי אפלי שנים בפניו / בראשו חלומות קבורים / מחוללים בטרופ. / [...] נגע במאוי חוזים הוזים / יד אלהים נחה עליו / ודחפתו מעבר לגדרי / ההויה האפרה' (עמ' 44). נוכח המציאות של חולין, של מאבק על קיום יומיומי, מבקש האב מפלט בעולמם של ספרים. הוויה רבת תלאות זו מקבלת פנים אחרות 'רק בהתקדש ליל שבת'. אותה שעה 'מת'שרים תלמי התרדה' (שם). בשיר אחר, 'משחק-חלומות כוונ', מופיע האב בחלומות הסייסיים, הפוקדים את בנו, והבן מוסיף להביע את רחשי ההוקרה וקירבת הלב כלפיו: 'רבות שקדתי לגמע / ברכות מפיד. / [...] ובתרדה אפל לכרע ברך / לכסא-הכבוד של סוריד' (עמ' 50).

היחסים המורכבים עם האב על רקע של אמונה וכפירה נותנים את אותותיהם גם בשעה שהבן נמצא על סף העלייה לארץ-ישראל. אף על רקע היעד המשותף לשניהם מתבלטת שונותם של שני העולמות הרוחניים שהם שרויים בהם. בשיר משנת 1932, 'מזרח' – שאף הוא לא נכלל בקובץ שלפנינו, אך פורסם בתרגום עברי לאחר הופעתו – אנו קוראים: 'אבי כורך רצועות על זרועו / מתעטף בטליתו המצצת, / ומשתחוה לקראת המזרח / בפנים רגושות מיראת שמים. / ואבוי, אנכי קפות ברצועות / בחבלי אירופה השדודה / והשכט הלוהט בדמי המיסר / מזניק אותי לרוץ מזרחה'.¹⁴ בהתרפקותו בניכר על בני משפחתו מפליג הבן האובד, הכבול באויקי הכפירה, גם אל דמותו של הסב. בשירו 'אני וסבי' הוא צייר את דיוקנו הרוחני. ושם יש בגרסה מאוחרת זו בעברית מרישומם של זכרי לשון וזכרי מושגים המלווים את תשבי החוקר, שנכנסs בינתיים לפרדס המסורין והקבלה; בתיאור הסב הוא מציין: 'זקן מבדר, בלורית פרוצה, / רזי קבלה וספרי מינות'. ועוד הוא פונה אליו: 'אחד שברנו סבא /

13 ראה: אליהו קידר, 'במחשכים', עלי שיה, 1986 (24), עמ' 110.
14 ראה: אליהו קידר – 'תשבי, מזרח', מעריב, 14 בדצמבר 1984.

רְחִימָאֵי (עמ' 53). קשר כפוי הוא מקיים גם עם סבו השני, 'אָבִי אֲבוֹתֵי בְּזֻקְנוֹ הַמְדַבְּלָל', המשתדל ממרחק הדורות לבלום את מעשה המרד של נכדו, המבקש לפרוץ את כבלי הדורות ולהשתחרר ממרותו: 'מָה חֲפָצוֹ מִמְּנִי? / בֵּין כֹּה וְכֹה אֶצְלָל פְּעַם / בְּמַעֲמָקֵי הַשְּׁחֹר'. ואילו זקן זה אוזניו אטומות לקולו של הנכד: 'בְּעֵינַיִם נְשׂוּאוֹת הַשְּׂמִימָה / קוֹרָא לְרוּחוֹת וּמְאִים עָלַי / בְּסִקִּילָה מְעַל / וְאִם אֶעֱזֹ לְהַמְרוֹת אֶת פִּי / יִשְׁכַּרְנִי בְּרִיחוֹת קִבְרִים' (עמ' 51).

לעומת שירי התמרדות וכפירה כגון אלה לא חסרים באסופה זו גם שירי חיפוש אחר האמונה האבודה, תוך הרהורי תהייה, תוך קריאה כלפי מעלה: 'אָגְרֵשׁ עוֹרְבֵי הַדְּעַת / וְאֲשׁוּב אֲלֵיךְ, / הַכְּנִיסֵנִי-נָא אֶל הַיְכָל / קְדֹשֶׁךְ / וּמַחֲה תוֹי-קִינִן מְעַל / מִצְחֵי הַבּוֹעֵר' (עמ' 58). ובשיר הפונה אל 'אחי הקטן', המגיע אף הוא אל הכרך הגדול, הוא מצביע בנימה מפייסת על עברו היראי, משכבר הימים: 'אֵל תִּבְהַל מִפְּרַעוֹת רֵאשִׁי / הַחֲשׂוֹף, / גַּם בְּלִחְיֵי הַשְּׁתַלְשָׁלוֹ אֵי-פְעַם פְּאוֹת מְסֻלְסוֹת, / יוֹדֵעַ אֲנִי אֶת רַחֲשֵׁם הַרְךְ / שֶׁל לֵילוֹת תוֹרָה' (עמ' 59).

[ד]

לצד שירה זו שברשות היחיד, אשר הייאוש התהומי והמבוכה של המורד מפעמים בה, התחיל תשבי לפרסם בראשית שנות השלושים בכתבי-עת ציוניים, שהופיעו בשפה ההונגרית בבודפשט, שירים ומאמרים, שנשבה בהם רוח אחרת. הם נכתבו בסימן כיסופי הציוניים, אשר למענן נאבק ובגללם אף נרדף במולדתו ובסביבתו האדוקה משחר נעוריו. הוא אף פרסם מאמרים על המתרחש בספרות העברית החדשה בארץ-ישראל, תרגם מיצירותיהם של יעקב שטיינברג ושי"ע עגנון, והרצה על יוסף חיים ברנר. שניים ממאמריו בהונגרית הקדיש לכתב-העת 'כתובים', 'העיתון המהפכני של הצעירים' כהגדרתו. הוא מגלה בדבריו אהדה לעורכי כתב-העת, אליעזר שטיינמן ואברהם שלונסקי, הבאים, כדבריו, להתנער מן המורשת הספרותית הנושנה וחותרים, להערכתו, ליצור סינתזה בין רוח ישראל העתיקה לבין תרבות אירופה המודרנית. כך, למשל, הוא משבח את התייחסות 'כתובים' לחסידות ולסופן צווייג כאחד, ומוצא בכתב-העת ביטוי מהפכני למאבקם של הסופרים הצעירים למען חידוש פני הספרות העברית העכשווית במקביל לטיפוח 'היופי והערך של ספרות הקבלה והחסידות' ולהתייחסות חיובית לכתבי הרב קוק.¹⁵

15 ראה: 'המאבק בין צעירים וותיקים בספרות העברית: תפקידו וייעודו של "כתובים"' (הונגרית; ראה: *Zsido Szemle*, 1931, No. 42, עמ' 10). הריני מודה לד"ר משה סאמט, שתרגם עבורי מאמר זה, וכן כמה שירים בהונגרית. ראה גם מאמרו של תשבי: 'הלוחמים למען חופש הביטוי הספרותי: לחמש שנות קיומו של "כתובים"' (הונגרית; ראה: *Mult es Yovo*, 1932, No. 9, עמ' 244-245).

בשיר שפרסם תשבי בשנת 1932 בכתב־העת ההונגרי 'הצופה לבית ישראל' – שיר שלא נכלל בספרו בשעתו ואף לא תורגם לעברית – הוא מעלה את דמותו של המשיח בגרסה ציונית־חלוצית. המשורר הנפעם, המבשר על בואו הצפוי במהרה, קורא בלהט אל המוני בית ישראל, אשר 'תבלול פיסה את עיניהם', והם עדיין מתמהמהים לקדם את פניו, 'להמריא לעמק השרון לחרוש ולזרוע, וללעוג לכל רעיון גלותי'. בפנותו לצעירים בעם הוא מעודדם: 'שִׁיבְּעוּ הַמְדוּרוֹת, עַד הַשָּׁמַיִם / וּמוֹכְנִים לְצַעֲדָה קָבְלוּ אֶת הַמְּשִׁיחַ'.¹⁶

אף בהגיעו אל הארץ המובטחת והנכספת, בשנת 1933, לא רווח לו לתשבי המשורר ממאבקיו ומלבטיו הקיומיים. בשיר 'בחוף ים ארצי', שכתב ביום ח' באייר תרצ"ג, הוא עדיין מהרהר, תוך התרפקות על 'ילדי תם בחולות זְהָבִים / שֶׁל חוֹף תֵּל־אֲבִיב': 'צִפְרָנָיו תִּקַּע בֵּי סְמָאל / בְּמַחֵי מְרֻקְדִים שְׁעִירֵי הַשָּׁטָן / וְכִסּוּפֵי־יָהּ כְּגַחְלִים לֹחֲשׁוֹת / טְמוּנִים בְּרֶמֶץ טְמָאָתִי'.¹⁷ ואילו כעבור ימים מספר בלבד, בשיר 'אור', באה לו הרווחה והרגיעה מתחושת הקרע הפנימי: 'מְעוֹלָם לֹא פִלְלֵתִי לְשִׁפְעַת־טוֹב / וְהֵנָּה הִיא בְּאֵה. / צִפְרֵי־אֲשֶׁר מְרַנְנֹת, / [...] וְאִירוּפָה הַסּוֹאֶנֶת הֵיְתָה / רְחוֹקָה, רְחוֹקָה'.¹⁸

באחד משיריו הבודדים, שנכתבו במקור בעברית – שיר שפורסם בשבועון 'מאזנים' בשנת 1934 – נתן תשבי ביטוי לחוויותיו ולרשמיו בעקבות התנסותו הקצרה בבניין הארץ במחנה החלוצים על אדמת השרון. במפגש רגיש זה שבין חזון לבין המציאות החדשה נבלם הפתוס הרטורי הערטילאי של שירו המשולהב על המשיח בימי שבתו בבודפשט. עתה הוא שר על אודות אדמת השרון, שהיא 'רוּוּיָה דְמַע וְדָם וְסִפּוּגָה / רְקוּדֵי־יָאוֹשׁ וְזִמְרוֹת־תִּקְוָה'. ואילו אל חברת הבונים והסוללים הוא קורא קריאת עידוד והתעוררות: 'תְּבוֹא בְּנַפְשֶׁם זַעֲקַת הַמְּרֵד / וְשִׁאֲגַת הַחֹלוֹת הַכְּמֵהִים לְאָדָם / וְלַמְעַדְר מְפָרֵר רִגְבֵי דוֹרוֹת'.¹⁹

[ה]

אם נסתתמו מעיינות היצירה הפיוטית של תשבי משהתמסר ליעודו המחקרי, הרי זיקתו למשוררים, שהם מקובלים ואנשי הגות, נתגברה עתה, ושימשה מעין פורקן סמוי, ואף פיצוי, למאוויי היצירה השירית, שלא היה להם המשך. כך נאחו בדמותו של משה חיים לוצאטו (רמח"ל), שהיתה קרובה לו גם מבחינה אישית־ביוגרפית, כהודאתו באחד מן הראיונות: 'הוא קרוב לי גם מבחינה ביוגרפית וגם מבחינת הצירוף של

16 ראה: 'פעמי משיח' (הונגריתי; ראה: 44, No. 44, *Zsido Szemle*, 1931, עמ' 4).

17 ראה: קידר, 'בחוף ים ארצי', עלי שיח (לעיל, הערה 13), עמ' 111.

18 ראה: 'אור' (שם), עמ' 112.

19 ראה: 'תשבי', 'לילה בין אהלים', מאזנים, ד, מט–נ (תרצ"ג), עמ' 13–14.

ספרות, מדע וקבלה. רמח"ל היה טיפוס של חוזה חזיונות מובהק, אבל יחד עם זה היה אדם מעורה בעולם, בספרות הרחבה, וגם היה טיפוס של לוחם.²⁰ לעומת אהדת הנעורים המרדניים, שרחש תשבי לתבורת 'כתובים' ומגמותיה, הרי בעידן פעילותו המחקרית ניכרת זיקתו העמוקה אל עולם הגותו ושירתו של ביאליק. זיקה זו ניכרת לא רק בנטילת חלק במימוש חזונו של ביאליק בדבר כינוס נכסי ספרות ישראל לדורותיה, ובכלל זה גם ספרות הקבלה והמוסר, ולא רק על-ידי אימוץ גרסתו של המשורר בדבר האחדות הטבעית והמוכרחת שבין ספרות יפה ובין ספרות של מחשבת ישראל, אלא גם ביחס המיוחד אל רמח"ל, ה'בחור מפדובה'.²¹ כעדותו של תשבי עצמו, הבחנתו האינטואיטיבית של ביאליק במסתו על רמח"ל בשלושת זרמי הרוח הראשיים של 'תורת אמת, השכלה וחסידות', אשר ראשיתם היתה בנפש לוצאטו, שימשה לו מסד למחקריו היסודיים על יצירתו המסועפת ורבת התחומים של רמח"ל.²² בכתבי רמח"ל בתחום שירת הקודש והקבלה, שתשבי חשפם בגנוי הספריות באוקספורד ובהרוורד, פרסמם ופירשם, מצא אישוס להנחותיו העקרוניות של ביאליק.²³ גילוייו היה בהם כדי לשנות את התפיסה שרווחה עד אז, ולפיה היתה הפרדה גמורה בין המשורר למקובל בעולמו של רמח"ל. תשבי השתדל להוכיח בדרך הניתוח הפרטני, הטקסטואלי והרעיוני כאחד, את השתקפות החוויות המיסטיות והמשיחיות אף בשירי ההודמנות והתפילה של המשורר 'האלוהי'.

דקות זו של תשבי באישיותו של רמח"ל ובפועלו, זה הגלוי וזה הסמוי, מוסברת לא רק ביצרו המחקרי של גילוי כתבים גנוזים; קסמה לו מן הסתם אותה אחדות והתמזגות טבעית שבין המשורר ואיש המסתורין, 'האמן והמקובל החוזה' – אחדות שהוא עצמו נכסף להשיגה, והדבר נבצר ממנו. דומה כי אותם כיסופים אל ההתמזגות בין שירה למחקר מבוססים בתיאור ההווה האידיאלית שבסמיכות הפרשיות בין תורה לשירה, הווה שהועלתה ב'משנת הווה', בתרגומו הצלול של תשבי, לאמור: 'בוא וראה, אין לך בכל לילה ולילה, שאינו אוחו מטטרון שר הפנים כל נשמתם של תלמידי חכמים העוסקים בתורה לשמה, ומראה אותן לפני הקדוש ברוך הוא, וממתינים מלאכי השרת ודוממים מלומר שירה עד שיתכנפונפשות הצדיקים עמהם ויזמרו ביחד לאל עליון'.²⁴

20 ראה לעיל, הערה 4.

21 ראה: 'תשבי', בעית הרציפות בספרות העברית בהגותו של ביאליק, ובימינו, הארץ, 29 בדצמבר 1972.

22 ראה: 'תשבי', עקבות רבי משה חיים לוצאטו במשנת החסידות, ציון, 43, ג-ד (תשל"ח), עמ' 201-202. וראה עוד: רחל אליאור, 'המלאך מתחיל לגלות לו סודות נפלאים – פרשת חיינו ונידויו של ר' משה חיים לוצאטו', הארץ, 25.5.1993 (גליון ערב שבועות), עמ' 17 דן [על ספרו של 'תשבי, חקרי קבלה ושלוחותיה, חלקים ב-ג].

23 ראה: 'תשבי', שירים ופיוטים מגנוי רבי משה חיים לוצאטו, מולד, ז, 37-38 (תשל"ו), עמ' 346-376; הנ"ל, 'תפילות מגנוי רבי משה חיים לוצאטו', שם, ח, 39-40 (תש"ם), עמ' 122-132.

24 ראה: תשבי (לעיל, הערה 12), ב, תשכ"א, עמ' קמג.